

XVIII. ASIRDA EDİRNE'NİN İKTİSADÎ VE TİCARÎ DURUMU

İbrahim SEZGİN*

ÖZET

Edirne coğrafi konumu dolayısıyla Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile beraber hızlı bir gelişme göstermiştir. Osmanlı idarecileri şehirde kervansaray, han, bedesten, çarşı ve dükkân gibi ticari yapılar inşa ettirerek şehrin ekonomik yönden gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Edirne gümrüğüne ait kayıtlar incelendiğinde burasının önemli bir ticaret şehri olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Şeriyeye Sicilleri incelendiğinde Edirne'ye Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı şehirleri yanında Avrupa ülkeleri ve Rusya'dan ticaret amacıyla gelenlerin varlığı tesbit edilmektedir. Yine sicil kayıtlarından çeşitli iş kollarında çalışmak üzere gelenlerin varlığı görülmektedir.

Bu çalışmada gümrük kayıtları, şeriyeye sicilleri ve diğer arşiv belgeleri esas alınarak suretiyle XVIII. yüzyılda Edirne'nin ticarî ve iktisadî durumu hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar kelimeler: *Edirne, Balkanlar, ticaret, gümrük, ithalat, ihracat.*

THE ECONOMIC AND COMMERCIAL SITUATION OF EDİRNE IN XVIII. CENTURY

ABSTRACT

Edirne, by reason of the geographic position, has demonstrated a fast development, after the Ottoman conquest. The Ottoman administrators have been of help to the economical development of the city, by means of the commercial buildings, such as caravansaries, khans, bedestens, bazaars and shops, constructed by themselves. It is possible to consider the commercial importance of Edirne, as a commercial city, in studying in the customal records. Besides, the studies in the juridical records demonstrate the presence of the foreign merchants, come from the Western European countries and Russia, along with the Ottoman cities in Rumeli and Anatolia, in Edirne. And also, the presence of the foreigners. Come to work on the different sectors, appears in the juridical records.

This study deals with the economical and commercial situation of Edirne in XVIII. century, according to the customal and juridical records and the other archival documents.

Key words: *Edirne, Balkans, trade, customs, export, import.*

* Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yol sistemi askerî ve ekonomik ihtiyaçlar göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Ticarî önemi ve özellikleri üzerinde durulacak olan Edirne, Rumeli yol sisteminde yer alan üç koldan, İstanbul'dan başlayıp Sofya ve Belgrad'a uzanan orta kol üzerinde yer almaktaydı¹. Bu yol hem askerî hem de ekonomik amaçlı nakliyat için kullanılmaktaydı. Edirne'deki köprülerin Meriç nehri üzerinde sağladığı kolay geçişler ve doğudaki Istranca dağları, İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan yolun buradan geçmesini zorunlu kılmaktaydı². Edirne'yi İstanbul'a bağlayan ticarî öneme sahip diğer bir güzergah ise Tekirdağ'a kadar kara yoluyla ve Tekirdağ'dan itibaren deniz yoluyla devam eden güzergah idi³. Bu güzergâhtan yapılan nakliyat kara yoluyla yapılandan daha ekonomikti⁴. Ayrıca Bursa'dan başlayıp Çardak-Gelibolu-Edirne üzerinden Avrupa'ya giden bir ticaret güzergahı da bulunmaktaydı⁵. Edirne, Meriç nehri yoluyla Enez limanına ve buradan Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlanmaktaydı. Aynı şekilde Tekirdağ ve Gelibolu limanları üzerinden de Akdeniz'e ve dolayısıyla Avrupa'ya ulaşılmaktaydı.

Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Edirne, hem fizikî yönden hem de nüfus yönünden hızlı bir gelişme içerisine girmiştir. Fetihden önce kale içerisinde on beş mahalle ve Mihâl Köprüsü'nün diğer tarafındaki Aina adlı yerleşim yerinden meydana gelen küçük bir şehir görünümünde iken fetihten sonra kale dışında genişlemeye başlamış ve kenarında yer aldığı Tunca nehrinin iki yakasında da yeni yerleşme birimleri meydana gelmiştir⁶. Yeni yerleşme birimlerinin meydana gelmesinde, ilk Osmanlı hanedan mensupları, devlet adamları ve ilmiye mensuplarının şehirde yaptıkları imar faaliyetlerinin etkisi büyüktür.

Edirne, Osmanlıların Rumeli yönünde yaptıkları fetih hareketlerinde askerî bir üs olarak kullanılmış, padişahların Bursa yerine Edirne'de yaşamaya başlamaları ile şehrin önemi daha da artmıştır. Bunların sonucu olarak şehrin nüfusunda da artış meydana gelmiştir. Osmanlı fethi öncesi 10.000'den daha az bir nüfusa sahip olan Edirne'de 1530 yılında hazırlanan Rumeli Eyâleti İcmal Defteri⁷ verilerine göre 20.000 civarında nüfus tahmin olunmaktadır⁸. XVI. asrın ikinci yarısında şehrin nüfusunun önemli oranda arttığı ve 30.000'e ulaştığı

1 Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s. 123; Aynı yazar, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, s. 105.

2 Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, II, çev. M.A. Kılıçbay-E. Özcan, Ankara 1990, s. 82.

3 M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 10, s. 429.

4 Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkanları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XIII/13, İstanbul 1968, s. 62, 64.

5 Halil İnalçık, "Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 212.

6 Gökbilgin, "Edirne", s. 427-428.

7 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), *Tapu Tahrir Defterleri (TD)*, nr. 370, s. 1-17.

8 Feridun M. Emecen, "Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, İstanbul 1998, s. 65.

görülmektedir⁹. Şehirde Müslümanlar yanında Hıristiyan ve Yahudi cemaate mensup kimseler de yaşamaktaydı.

XVII. asırda padişahların dinlenmek ve avlanmak için sık sık Edirne'ye gelmeleri ve IV. Mehmed ve halefleri olan II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa gibi padişahların uzun yıllar burada kalmaları¹⁰, Edirne'nin önemini daha da arttırmıştır. XVIII. asrın başlarında yapılan bir sayımda Edirne'nin nüfusunun 35.000'e yükseldiği görülmektedir¹¹. Ancak bu rakam sivil nüfusa ait olup, şehirdeki sarayda görevli olanlar ile acemi oğlanı, bostancı ve muhafızların sayısı eklendiğinde nüfusun daha da artacağı şüphesizdir.

Ancak 1703'te meydana gelen ve II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle sonuçlanan ve Edirne Vakası veya Feyzullah Efendi Vakası¹² olarak bilinen olaylardan sonra asilerin şehirde yağma ve talanda bulunmalarından başka artık padişahlar da Edirne'de ikamet etmekten vazgeçmişlerdir. Bu durum şehrin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Yine XVIII. asrın ortalarında 1745'te meydana gelen yangın ve 1751'deki deprem şehirde büyük çapta tahribata yol açmıştı¹³.

XVIII. asrın ikinci yarısında Danimarka kralının hizmetinde iken bir heyetle birlikte Türkiye, İran, Arabistan, Mısır ve Hindistan'a araştırma seyahati yapan Alman seyyah Carsten Niebuhr, Edirne'nin nüfusunun 39.000 olarak vermektedir¹⁴. Bu rakama güvenilecek olursa bütün olumsuzluklara rağmen şehrin nüfusunda önemli bir düşüşün yaşanmadığı söylenebilir. Ancak padişahların Edirne'de ikamet etmekten vazgeçmelerinin sonucu olarak kalabalık maiyyetlerinin de şehri terkettiği ve bu yüzden kısmen tenhalaştığı söylenebilir.

Gerek coğrafi konumu ve gerekse nüfus potansiyeli Edirne'nin ticarî yönden gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeye katkıda bulunan diğer bir unsur şehirdeki ticarî yapılardır. Nitekim XVI. asır başlarında tüccarlara hizmet veren 16 han ve iki bedesten'in varlığı bilinmektedir. Asrın ortalarında Rüstem Paşa'nın yaptırdığı kervansaray, yine Semiz Ali Paşa'nın yaptırdığı çarşı ve Selimiye Camii'nin yanında yaptırılan Arasta çarşısı ile XVII. asır başlarında

⁹ Emecen, *göst. yer.*

¹⁰ Şenol Çelik, "Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne'nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikâr-gâhı)", *XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III/3, Ankara 2002, s. 1893-1897.

¹¹ Emecen, aynı makale, s. 67. XVIII. asır başlarında yapılan bu sayıma ait iki defterin değerlendirildiği bir çalışma için bakınız: Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", *IX. Türk Tarih Kongresi Bildiriler* III, Ankara 1989, s. 1415-1424. Osmanlı Arşivinde yapılan tasnif çalışmaları sonucunda bu sayıma ait iki defterin daha varlığı tesbit edilmiştir. Bu yeni defterlerdeki nüfusla ilgili veriler Prof. Feridun M. Emecen'in yukarıda belirtilen makalesinde ele alınmıştır.

¹² Bu hadise hakkında tafsilat için bkz. Defterdar Sari Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, Neşr. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 783 vd.; *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Neşr. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 223 vd; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, Cilt II, Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1966, s. 140 vd.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, Ankara 1982, s. 22-45.

¹³ Gökbilgin, "Edirne", s. 427.

¹⁴ Turgut Akpınar, "Alman Seyahatnamelerinde Edirne", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, İstanbul 1998, s. 274.

Ekmekçizade Ahmed Paşa'nın yaptırdığı kervansaray, şehrin ticarî yönden gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Evliya Çelebi XVII. asır ortalarında Edirne'de 53 han olduğunu belirtir ve bunlardan yirmisinin ismini zikreder. Yine Evliyâ Çelebi'ye göre bazı iş kollarında üretim yapılan 70 bekâr hânı ve çarşı içerisinde 6.700 dükkân bulunmaktaydı¹⁵. Bu çarşı ve hanların bir kısmı bugün de hizmet vermektedirler.

XVI. asır başlarında Edirne kuzeydeki Balkan şehirlerine ve Orta Avrupa'ya ihracat yapan bir pamuklu sanayi ve transit merkezi olarak görülmektedir. Bu merkezleşmenin meydana gelmesinde kumaş boyama tekniğinin büyük rol oynadığı bilinmektedir¹⁶. Ancak XVIII. asır başlarında Edirne'deki kutni, sandal, şali ve puşi kumaşları¹⁷ üretiminde azalma olması ve Edirne halkının ve civar panayırların ihtiyacını karşılayamaması üzerine esnaf idarecileri üretimi ve kumaşın kalitesini arttırmak üzere faaliyete geçmişlerdi¹⁸. 1729 yılında başlayan bu faaliyetin asrın sonlarına doğru devam ettiği görülmektedir.

Bu arada kalabalık bir nüfusa sahip olan Edirne'nin dışarıdan da çok miktarda mamul veya hammaddeye ihtiyaç duyacağı tabiidir. Edirne, ihtiyaç duyduğu maddelerin bir kısmını İstanbul'dan karşılamaktaydı¹⁹. Nitekim XVIII. asırda İstanbul'dan Edirne'ye düzenli olarak her hafta iki kervanın hareket ettiği bilinmektedir²⁰. Ancak XVIII. asrın ikinci yarısında tutulan Edirne Gümrüğü'ne ait iki mufassal defterden²¹ anlaşıldığına göre çok değişik bölgelerden çeşitli emtia ve eşya Edirne'ye gelmekteydi. Bu defterlerden biri²² 1184 yılı Şevval ayına (18 Ocak-15 Şubat 1771), diğeri²³ 1210 yılı Zilhicce ayına (7 Haziran-6 Temmuz 1796) aittir.

Bu defterlerden elde edilen verilere göre Edirne'ye gelen mallar arasında çeşitli kumaş türleri, pamuk, pamuk ipliği, ham ipek, ipek kozası, tiftik, keten, ham demir, kurşun, manda, öküz, koyun, keçi ve tavşan derileri, sabun, zeytinyağı gibi maddeler yer almaktadır. Edirne'nin ihrâc ettiği mallar arasında manda ve tavşan derisi, yapağı, tiftik, sâde yağ, peynir ve bal gibi hayvansal ürünler; Edirne kutnisi, kirbas, kirbas-ı keten, makrama, gömlek, aba, fes, nal, çivi, zincir, kilid, bıçak, fincan, süpürge gibi mamul maddeler ile helva, reçel, pastırma gibi yiyecek maddeleri görülmektedir.

15 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, neşr. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 1999, s. 257-259.

16 Halil İnalçık, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar*: II, (1979-1980), s. 6.

17 Kumaşların özellikleri için bkz. Mine Esiner Özen, "Türkçe'de Kumaş Adları" *Tarih Dergisi*, Sayı 33, İstanbul 1982, s. 291-340.

18 1179-1181 (1765-1767) tarihli vesikalar için bkz. BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 2145, lef 1-2.

19 Sahillioğlu, "aynı makale", s. 64.

20 Sahillioğlu, "aynı makale", s. 64; Akpınar, "Alman Seyahatnamelerinde Edirne", s. 274.

21 Mufassal gümrük defterlerinin özellikleri hakkında bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Gümrük Kayıtları", *Osmanlı Araştırmaları*, I, İstanbul 1980, s. 220-224.

22 BA, *D. BŞM. İGE*, nr. 17188.

23 BA, *D. BŞM. İGE*, nr. 17205.

Bugün de Edirne'de üretilmekte olan devâ-yı misk adlı tatlı ve misk sabununun XVIII. asırda da üretilip ihrâc edildiği görülmektedir. Gümrük defterlerinde kayıtlı olup Edirne'ye gelen ve buradan ihrâc edilen ticaret malları yukarıda belirtilen maddelerden ibâret değildir. Bunlar çok çeşitli olup hepsini burada belirtmek bu çalışmanın hedefi değildir.

Edirne'ye gelen ve Edirne'den satılan mallara dikkat edildiğinde aynı ürünün hem idhâli hem de ihrâcı yapılmaktadır. Bu durum Edirne'nin bu yıllarda da transit ticaret merkezi olduğunu göstermektedir. Yine Edirne'ye gelen ham ipek, ipek kozası, pamuk, keten, demir gibi hammaddelerden, burada bunları işleyebilecek bir esnaf topluluğu ile küçük sanayi tesislerinin var olduğu sonucu çıkarılabilir.

Gümrük defterlerinde malı getiren tüccarların isimleri ve hangi dine mensup olduğu belirtilmekle beraber getirdikleri malı nereden getirdikleri belirtilmediğinden, gümrüğe gelen malların menşeyini tesbit etmek zordur. Yine de defterlerdeki kayıtlarda bir tüccarın Belgradlı olduğu, diğer bir tüccarın Sofyalı olduğu belirtilmiştir. Belgradlı Hacı Hüseyin Edirne'den manda derisi almış ve Rodoscuk (Tekirdağ)'a götürmüştü²⁴, Sofyalı Mustafa da Edirne'den nal almış ve o da malını Rodoscuk'a götürmüştür²⁵. Bu iki Rumelili tüccar muhtemelen ihracat işiyle uğraşmaktaydılar. Ayrıca Bursalı İbrahim Ağa da Edirne'den Rodoscuk limanına ham demir götürmüştü²⁶. Bu arada gümrüğe kayıtlı mallardan bazıları, üretildikleri yere göre kaydedildiklerinden bunların menşelerini tesbit etmek imkânı bulunmaktadır. Bunlar arasında İzladi seccâde, Yenişehir alacası, Türkmen kilimi, Bec dülbendi sayılabilir.

XVIII. asırda Edirne yabancı tüccarların da ticaret amacıyla geldikleri şehir olarak dikkat çekmektedir. Nitekim gümrük kayıtlarından elde edilen bilgilere göre 1771'de 5 Fransız tüccar Edirne'de ticaretle uğraşmaktaydı. 1796'da ise 4 Fransız ve bir İngiliz tüccar Edirne'de ticaretle meşguldü. Bununla beraber gümrük kayıtlarının tutulduğu defterlerde isimleri geçmeyen başka ülkelere mensup tüccarların varlığı diğer arşiv kayıtları arasında tesbit edilebilmektedir. Buna göre Edirne'de Pelit isimli bir Fransız'ın Rusya tüccarıyla alışveriş yaptığı görülmektedir²⁷. Yine diğer arşiv kayıtları arasında Prusya ve Dubrovnikli tüccarların ticaret amacıyla Edirne'de ikamet ettikleri tesbit edilmektedir²⁸. Bu durum, Edirne'nin bu yüzyılda uluslararası bir ticaret şehri olduğunu göstermektedir.

Edirne Gümrüğü'nden elde edilen aylık gelir 1184 yılı Şevval ayında 393.149 akçe²⁹ iken 1210 yılı Zilhicce ayında 434.454 akçeye yükselmiştir³⁰. Edirne'de pazara uğramadan İstanbul'a giden eşyalardan gümrük alınmadığı³¹ dikkate alınır, bu dönemde Edirne'nin canlı bir ticarete sahne olduğu görülmektedir.

24 BA, D. BŞM. İGE, nr. 17188, s. 3.

25 BA, D. BŞM. İGE, nr. 17205, s. 3.

26 BA, D. BŞM. İGE, nr. 17205, s. 17.

27 BA, Hatt-ı Humâyûn, nr. 13965.

28 BA, Cevdet-İktisat, nr. 1491.

29 BA, D. BŞM. İGE, nr. 17188, s. 12.

30 BA, D. BŞM. İGE, nr. 17205, s. 19.

31 BA, İbnülemin-Maliye, nr. 446.

Edirne'deki ticarî hayatı aydınlatacak kaynaklardan biri de Şeriye sicilleridir. Ankara'da Millî Kütüphâne'de muhafaza edilen Edirne Şeriye Sicilleri'nde, sadece ölenlerin terekelerinin kayıtları bulunmaktadır. Bunlardan hareketle Edirne'nin XVIII. asırdaki ticarî hayatı hakkında bazı tesbitler yapmak mümkündür. Buna göre ticaret amacıyla Anadolu'daki Kayseri³², Tokat³³, Ankara³⁴, İzmir³⁵, Aydın³⁶, Akhisar³⁷, gibi şehirlerden gelerek Edirne'de vefat eden tüccarlar tesbit edilmektedir. Yine XVIII. asırda Halep³⁸ şehrinde gelen bir tüccarın varlığı da tesbit edilmektedir. Aynı şekilde İstanbul'dan³⁹ ve Rumeli'nin Ohri⁴⁰, Agrafa⁴¹, Belgrad⁴² ve Yanya⁴³ gibi çeşitli şehirlerinden Edirne'ye gelen tüccarların varlığı Şeriye Sicilleri kayıtları arasında görülmektedir.

Bu arada değişik bölgelerden ve özellikle Rumeli'deki şehirlerden Edirne'ye gelerek çeşitli işkollarında çalışanlar dikkat çekmektedir. Bu şekilde Gölüköy⁴⁴, Premedi⁴⁵, Görice⁴⁶, Yenişehir-i Fener⁴⁷, Tırnova⁴⁸, Sakız⁴⁹, Trabzon⁵⁰ gibi şehirlerden gelip Edirne'ye

-
- 32 Ankara Millî Kütüphane, *Edirne Şeriye Sicilleri (EŞS)*, nr. 101, vr. 9a (2 Cemaziyelahir 1116/2 Ekim 1704); *EŞS*, nr. 102, vr. 6a (10 Zilkade 1127/7 Kasım 1715); *EŞS*, nr. 113, vr. 65a (23 Rebiulahir 1137/9 Ocak 1725).
- 33 *EŞS*, nr. 98, vr. 22b (2 Şaban 1125/24 Ağustos 1713).
- 34 *EŞS*, nr. 91, vr. 25b (20 Ramazan 1114/7 Şubat 1703).
- 35 *EŞS*, nr. 105, vr. 60b-61a (2 Rebiulevvel 1130/3 Şubat 1718).
- 36 *EŞS*, nr. 110, vr. 48b (4 Şaban 1133/ 31 Mayıs 1721).
- 37 *EŞS*, nr. 150, vr. 6b-7a (9 Rebiulahir 1166/13 Şubat 1753).
- 38 *EŞS*, nr. 112, vr. 14a (10 Safer 1129/24 Ocak 1717).
- 39 *EŞS*, nr. 91, vr. 2b (Evâsıt-ı Safer 1114/7-17 Temmuz 1702); *EŞS*, nr. 105, vr. 56a-b (20 Safer 1130/23 Ocak 1718); *EŞS*, nr. 112, vr. 4b (28 Zilkade 1128/13 Kasım 1716).
- 40 *EŞS*, nr. 91, vr. 39a (5 Zilkade 1114/23 Mart 1703).
- 41 *EŞS*, nr. 113, vr. 65b (20 Cemaziyelahir 1137/6 Mart 1725).
- 42 *EŞS*, nr. 103, vr. 86a (6 Şevval 1129/13 Eylül 1717).
- 43 *EŞS*, nr. 113, vr. 69a (20 Cemaziyelevvel 1137/4 Şubat 1725).
- 44 Zincirlikuyu Mahallesi'nde çörekçi dükkânı işletmekteydi. Bkz. *EŞS*, nr. 112, vr. 22b (2 Safer 1129/16 Ocak 1717).
- 45 Emirşah Mahallesi'nde bakkallık yapıyordu. Bkz. *EŞS*, nr. 108, vr. 42a (Selh-i Zilhicce 1132/1 Kasım 1720).
- 46 Kasap Abdülaziz Mahallesi'nde bakkallık yapıyordu. Bkz. *EŞS*, nr. 112, vr. 66b (10 Şaban 1129/20 Temmuz 1717).
- 47 Kapan hânında sâkin olup bakkallıkla meşguldü. Bkz. *EŞS*, nr. 101, vr. 85a (Ramazan 1119/Aralık 1707).
- 48 Berberlikle iştigal etmekteydi. Bkz. *EŞS*, nr. 98, vr. 13a (20 Cemaziyelevvel 1125/14 Haziran 1713).
- 49 Ali Paşa Çarşısı'nda ticâret etmekteydi. Bkz. *EŞS*, nr. 112, vr. 83b (8 Şevval 1129/15 Eylül 1717).
- 50 Bitpazarı yakınında Kazancı dükkânı sahibiydi. Bkz. *EŞS*, nr. 105, vr. 5a (17 Zilkade 1129/23 Kasım 1717).

yerleşenlerin varlığı, bu dönemde Edirne'nin ticarî potansiyeli hakkında bir fikir vermektedir⁵¹.

XVIII. asırda Edirne'nin ticarî önemini gösteren bir faaliyet de panayırlardır. Edirne ve civarında çok sayıda panayır olmakla birlikte bunlardan en önemlileri Uzuncaova ve İslimye panayırlarıydı. Edirne'de ve diğer Balkan şehirlerinde üretilen malların bir kısmı bu panayırlarda pazarlanırdı⁵². Yabancı tüccarlar da bu panayırlara ilgi gösterirler ve bunlar arasında özellikle Uzuncaova panayırında büyük bir rekabet yaşanırdı⁵³.

Osmanlı idarecileri panayırlara giden tüccarların gerek yollarda ve gerekse panayır yerlerinde can ve mallarının korunması için gerekli tedbirleri almaya çalışmaktaydılar. Panayırlara gidecek tüccarlar devlet merkezine başvurarak yollarda korunma talebinde bulunmaktaydılar⁵⁴. Bu talepler umumiyetle olumlu karşılanıyordu ve Edirne Bostancıbaşısı tüccar ve yolların korunması için görevlendiriliyordu⁵⁵. Aynı şekilde Edirne civarındaki kazalarda tüccarların uğradıkları saldırılarda, suçluların yakalanıp mahkemeye çıkarılması işi de Bostancıbaşı'ya havale ediliyordu⁵⁶.

Panayırlardan elde edilen vergilerin azalmaması için panayırların sürekliliği çok önemliydi. Bunun için tüccarların görevliler tarafından gerek haksız vergiler ve gerekse başka şekillerde rahatsız edilip sonraki yıllarda panayırlara katılmama ihtimali Osmanlı idarecilerini tedbir almaya yöneltiyordu. Nitekim, İslimye voyvodaları Murad ve Hüsmen Ağalar tarafından panayıra katılan tüccarlardan çeşitli adlar altında haksız vergiler alınması üzerine bir grup tüccar durumu Edirne kadısına bildirmişlerdi. Gerek Edirne Kadısı ve gerek Bostancıbaşı, haksız olarak alınan paraların tüccara iadesi için durumun tahkikini talep etmekteydiler⁵⁷.

Edirne civarında eşkıyalık hareketlerinin meydana gelmesi de tüccarları tedirgin etmekteydi. Uzuncaova panayırına katılmak üzere Belgrad'dan hareket eden bir kervanın Edirne yakınlarında soyulması üzerine, tüccarların panayıra katılmaması gündeme geldi.

51 Burada verilen örnekler miras ve tereke hususları ile ilgili olarak mahkemeye intikal etmiş olaylardan bir kısmıdır. Şüphesiz başka şehirlerden Edirne'ye gelip herhangi bir nedenle mahkeme kayıtlarına intikal etmemiş ticaret erbabı da bulunuyordu.

52 Sahillioğlu, "aynı makale", s. 65.

53 Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyaletlerinin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXVII/1-2 (1967-1968), s. 72.

54 26 Safer 1213 (9 Ağustos 1798) tarihli takrir ve buyruldu: BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 230.

55 Edirne Kadısı ile civardaki kadı ve nâiblere gönderilen Evâhir-i Cemaziyelahir 1207 (3-11 Şubat 1793) tarihli ferman: BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 624; Ayrıca diğer bir örnek için bkz. BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 1190.

56 Edirne Bostancıbaşısına, Çirmen Kadısına ve Dimetoka Nâibine gönderilen Evâhir-i Rebiulahir 1157 (2-11 Haziran 1744) tarihli hüküm: BA, *Rumeli-Ahkâm*, nr. 3, s. 107, h. 508; Yine Edirne Bostancıbaşısı ve Yenice Kadısına gönderilen Evâhir-i Rebiulevvel 1158 (25 Mart-2 Nisan 1745) tarihli diğer bir hüküm için bkz. BA, *Rumeli-Ahkâm*, nr. 4, s. 93, h. 333.

57 15 Receb 1192 (9 Ağustos 1778) tarihli Edirne Kadısı'nın ilâmı ve Edirne Bostancıbaşısı'nın arzı: BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 2180, lef 1-2.

Bunun üzerine Edirne'deki tüccarın Bostancıbaşının bizzat kendisi tarafından panayıra götürülüp getirilmesinin uygun olacağı bildirildi⁵⁸.

Sonuç olarak XVIII. asırda nüfus potansiyeli, Balkanlara giden yolların kesişme noktası üzerinde bulunması, bedesten, kervansaray, han, çarşı-pazar gibi ticarî imkânların gelişmişliği sayesinde Edirne önemli bir ticaret şehri olarak görülmektedir. Bu amaçla gerek yabancı ve gerekse yerli tüccarların sık sık ticaret amacıyla uğradığı, bazan sürekli olarak işyeri açtıkları bir şehirdi. Bu arada 1699'da imzalanan Karlofça anlaşması sonrasında Avusturya ve Venedik tüccarlarının yeniden Balkan topraklarında ticarete başlaması,⁵⁹ Edirne yanında diğer Balkan şehirlerinin de gelişmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

I-ARŞİV KAYNAKLARI

- A-BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (İSTANBUL)
Tapu Tahrir Defterleri (TD), nr. 370
D. BŞM. İGE, nr. 17188, 17205.
Rumeli-Ahkâm Defterleri, nr. 3, 4
Hatt-ı Humâyûn, nr. 13965.
Cevdet-İktisat, nr. 107, 230, 624, 1190, 1491, 2145, 2180
İbnülemin-Maliye, nr. 446.
B- MILLÎ KÜTÜPHANE (ANKARA)
Edirne Şeriye Sicilleri (EŞS), nr. 91, 98, 101, 102, 103, 105, 108, 110, 112, 113, 150

II- KAYNAK ESERLER VE İNCELEMELER

- AKPINAR, Turgut, "Alman Seyahatnamelerinde Edirne", Edirne: Serhattaki Paytaht, Haz. Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, İstanbul 1998
Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), Neşr. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000
ÇELİK, Şenol, "Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne'nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikâr-gâhı)", XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, III/3, Ankara 2002
DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, Zübde-i Vekayiât, Neşr. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995
EMECEN, Feridun M., "Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne", Edirne: Serhattaki Paytaht, Haz. Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, İstanbul 1998
ERGENÇ, Özer, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", IX. Türk Tarih Kongresi Bildiriler III, Ankara 1989
EVLİYÂ ÇELEBİ, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, neşr. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 1999
GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Edirne" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Cilt 10
HALAÇOĞLU, Yusuf, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar", Osmanlı Araştırmaları, II, İstanbul 1981
HALAÇOĞLU, Yusuf, Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller), Ankara 2002
İNALCIK, Halil, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar: II, (1979-1980)
İNALCIK, Halil, "Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, İstanbul 1993
KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Osmanlı Gümrük Kayıtları", Osmanlı Araştırmaları, I, İstanbul 1980
MANTRAN, Robert, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, II, çev. M.A. Kılıçbay-E. Özcan, Ankara 1990
ÖZEN, Mine Esiner, "Türkçe'de Kumaş Adları" Tarih Dergisi, Sayı 33, İstanbul 1982, s. 291-340.

⁵⁸ BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 107 (Tarihsiz taktır).

⁵⁹ L. S. Stavrianus, *The Balkans Since 1453*, Hinsdale-Illinois 1958, s. 142.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2006 Cilt 8 Sayı 1
27-35

PASKALEVA, Virginia, "Osmanlı Balkan Eyaletlerinin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", İktisat Fakültesi Mecmuası, XXVII/1-2 (1967-1968)
SAHİLLİOĞLU, Halil, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkanları", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, XIII/13, İstanbul 1968
SİLAHDAR FİNDİKLİLİ MEHMED AĞA, Nusretnâme, Cilt II, Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1966
STAVRIANUS, L. S., The Balkans Since 1453, Hinsdale-Illinois 1958
UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, IV/1, Ankara 1982